

KÜTÜPHANELER VE KÜTÜPHANECİLER ÜZERİNE

Yaşar Tonta*

Kütüphaneler tarih boyunca insanoğlunun yaratıcılık ürünlerinin büyük ölçüde toplandığı, işlendiği ve kullanıma sunulduğu yerler olarak önemini korumuşlardır. Ülkemizde de kütüphanelerin geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Mısır'da bulunan İskenderiye Kütüphanesi'nden sonra dönemin en zengin kütüphanesi Bergama'da bulunmaktaydı. Nitekim Türk toplumunun kütüphaneye ve kütüphanelere olan ilgisi Osmanlılar döneminde de devam etmiş ve bu sayede paha biçilmez el yazması ve basma kitaplar günümüze dek korunabilmiştir. İstanbul'da bulunan Süleymaniye Kütüphanesi bunlara sadece bir örnektir.

Bilindiği gibi modern toplumlarda bilgiye duyulan gereksinim giderek artmaktadır. Toplumlar tarımdan endüstriye doğru geliştikçe, buna paralel olarak bilimsel ve teknik bilgi üretimi ve kullanımı da artmaktadır. Nitekim son elli yılda tarımsal üretimde meydana gelen artışın fiziksel kaynakların artışı sonucu değil, yeni bilgi kullanılması sonucu olduğu söylenmekte ve "bilgi" başlıbaşına bir "kaynak" olarak görülmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden birisi de gelişmiş toplumlarda "bilgi sektörü"nde çalışan nüfusun giderek artmasıdır. Örneğin, yüz yıl önce ABD'deki toplam işgücünün % 10'u bilgi sektöründe çalışırken günümüzde bu oran % 50'nin üzerine çıkmıştır.

---

*Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü, Beytepe, Ankara.

Öte yandan bilimsel ve teknik bilgi kullanımının artışı sonucu kitap, dergi, rapor, tez, patent, kaset, plak vb. gibi bilgi kaynaklarının sayısında da inanılmaz boyutlarda artış olmuştur. Bu durum, kıt kaynaklarla en iyi düzeyde hizmet vermeye çalışan kütüphanelerin ve kütüphanecilerin işlerini de zorlaştırmaktadır. Çünkü geometrik hızla artan bu belgeleri denetlemek, toplamak, işlemek ve kısa sürede erişim sağlamak amacıyla hem yetişmiş kütüphanecilere, hem de kütüphanelerin modern araç-gereçlerle donatılmasına gerek duyulmaktadır. Yani kütüphanecilik mesleğinin bilgi teknolojisi, bilgisayar bilimleri ve iletişim teknolojisiyle çok yakın ilişkileri vardır. Bu nedenle de kütüphanecilerimizin geleneksel mesleki bilgilerin yanı sıra adı geçen disiplinlerle ilgili olarak da bilgi sahibi olmaları gereklidir.

Özellikle bizim toplumumuzda öteden beri kütüphanelerin ve kütüphanecilerin işlevlerinin ne olduğu tam olarak anlaşılamamıştır. Yaygın olan kanı, kütüphanelerin içinde kitaplar bulunan birer "depo", kütüphanecilerin de burada görevli birer memur oldukları yönündedir. Bu, kuşkusuz doğru değildir. Günümüzde kütüphaneler sadece kitapların bulunduğu yerler değildir. Kitapların yanı sıra dergiler, broşürler, resimler, slaytlar, müzik kasetleri, mikroform halindeki yayınlar, plaklar, video kasetleri vb. gibi bilgi içeren her tür materyal kütüphanelerde yer almaktadır. Ayrıca kütüphanelerde elektronik olarak bilgisayarlarda depolanmış geniş veri yığınları da bulunmaktadır. Kısacası, okuyucuların gerek duyabileceği her tür bilgi ve bilgi kaynağını çeşitli kütüphanelerde bulabilmek mümkündür. İşte kütüphaneciler de kullanıcıların çeşitli bilgi kaynaklarından en iyi bir bi-

çimde yararlanmalarını sağlamakla görevlidirler.

Bilimin evrensel olduğu, dolayısıyla dünyanın neresinde yayımlanırsa yayımlansın isteyen herkesin bu bilgilere serbestçe erişmesi gerektiği sürekli olarak vurgulanmaktadır. Ancak okuyucular, ya da bilgi kullanıcıları, bu aşamada çaresizdirler. Çünkü yüzbinlerce belge arasından istedikleri bilgiye nasıl erişeceklerini bilememektedirler. Bu güçlükler nedeniyle bazen araştırmacılar belli bir konuda belki de en yararlı bilgilerin varlığından habersizce çalışmalarını sürdürebilmektedirler. İşte bu aşamada teknolojinin sağladığı tüm olanaklarla birlikte kütüphaneciler devreye girer. George Gore, "Varolan bilgi yeni buluşların temelidir," der. Kütüphaneciler varolan bilgiyi araştırmacılara sunmakla aynı zamanda kutsal bir görevi de yerine getirmektedirler. Kütüphaneci, istenen bilgiyi sadece kullanıcıya sunmakla yetinen birisi değil, bu bilgileri yorumlayan ve yeni bilgiler üreten bir kişidir. Deyim yerinde ise, kütüphaneci bir "bilgi ajanı"dır. Bir örnek vermek gerekirse, kütüphaneci; ister geleneksel türdeki bilgi kaynaklarında olsun, isterse elektronik veri bankalarında depolanmış olsun, mevcut bilgi ile bu bilgiye gerek duyan kişi arasında bir köprü görevi görür. Aranılan bilgi kendi kütüphanesinde yoksa kütüphaneci bu bilgiye diğer kütüphanelerden erişmekle görevlidir. Bunun için gerekirse binlerce kilometre ötedeki ülkelerde bulunan bibliyografik bilgi bankalarına bilgisayarlar ve iletişim teknolojisinin olanaklarından yararlanılarak bağlanılır. Nitekim ülkemizde de bu modern hizmet veren kütüphane ve bilgi merkezlerimiz

bulunmaktadır. Kısacası kütüphaneci, bilginin yaratılmasından "tüketimine", ya da kullanımına dek geçen süre içerisinde bu bilgiyi derleyen, bilimsel bilgi erişim tekniklerine göre düzenleyen ve geleneksel ya da gelişmiş teknolojilerden yararlanarak kullanıcının hizmetine sunan kişidir. Günümüzde bu işlemler için yoğun bir biçimde bilgisayarlardan yararlanılmaktadır. Tüm bu işlemleri gerçekleştiren bir mesleğin mensuplarının da pasif olmaları düşünülemez.

Bu denli önemli olan kütüphane ve bilgi hizmetlerine kuşkusuz eğitim alanında da büyük gereksinim duyulmaktadır. Kütüphaneler çağdaş eğitim sisteminin vazgeçilmez unsurlarıdır. İlkokuldan üniversitelere dek örgün eğitim veren kurumların çağdaş kütüphanelerle donatılması gereklidir. Gerek öğretim gerekse araştırma ve geliştirme çalışmalarında kütüphanelere büyük görevler düşmektedir.

Son günlerde belli başlı üniversitelerimiz Avrupa Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı EARN'e bağlanmıştır. Tüm üniversitelerimizin olmasa bile en azından bazı üniversitelerimizin kendi aralarında modern yöntemlerle iletişim ve işbirliği olanaklarına kavuşması sevindiricidir. EARN'e katılmakla üniversitelerdeki araştırmacılarımızın dış dünyaya açılmaları da mümkün hale gelmiştir. Ancak dikkati çeken bir nokta, bu yapılaşma içerisinde üniversite kütüphanelerimizin hiç düşünülmemiş olmasıdır. Oysaki gelişmiş ülkelerde kütüphaneler bu tür bilgisayar ağlarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Böylece bir üniversite kütüphanesinin sahip olduğu zengin kaynaklardan diğer üniversitelerdeki araştırmacılar da yararlanma olanağı bulmaktadırlar.

Ülkerizdeki üniversite kütüphanelerinin ise çok gelişmiş oldukları söylenemez. Günümüzde üniversite kütüphanelerimizde bilgisayara dayalı kütüphane sistemleri yer almamaktadır. Kuşkusuz üniversite kütüphanelerinin otomasyona geçmesi kısa sürede başarılabilir bir iş değildir. Araştırma ve geliştirme çalışmalarında çok önemli roller üstlenen üniversite kütüphaneleri hâlâ geleneksel yöntemlerle ve birçok olanaklardan yoksun olarak hizmet vermeye çalışmaktadır. Bu alanda ilerleme sağlanmasının yolu kütüphanelerimize sahip çıkarak teknolojik gelişmeleri elden geldiğince kütüphanelerimize yansıtmaktan geçmektedir. Kütüphanelerimizi gelişmiş araç-gereç ve makinelerle donattığımız takdirde bunun semeresini "bilgi"ye daha kolay ve daha hızlı erişerek alabiliriz. Böyle yapılmadığı takdirde giderek büyüyen bilgi açığını kapatmak zorlaşacaktır. Sözün özü, üniversitelerimiz de dahil, her tür kuruluştaki yer alan kütüphanelerimizi "üvey evlat" gibi görme alışkanlığından vazgeçilmesi gerekmektedir.

Öte yandan kütüphane hizmetlerinin ülke genelinde planlanmaması da sıkıntısı çekilen önemli sorunlardan birisidir. Üniversite kütüphaneleri ele alınacak olursa, bir üniversitedeki tüm kütüphane hizmetlerinin tek merkezden yürütülmesi ekonomik bakımdan büyük yararlar sağlayacaktır. Ancak, özellikle kampus sistemine göre örgütlenmemiş üniversitelerimizde kütüphaneler de çok dağınık ve plansız bir biçimde gelişme göstermiştir. Örneğin, Ege Üniversitesi bünyesinde toplam 37, Dokuz Eylül Üniversitesi'nde 17, İstanbul ve Selçuk Üniversitelerinde ise 13'er kütüphane bulunmaktadır. Giderek küçülen kütüphane bütçeleri göz önüne alındığında,

özellikle bizim gibi bilgi kaynaklarının çoğunluğunu yabancı ülkelerden satın alan ülkeler için ne denli mali sorunlar yaratacağı açıktır. Nitekim Yükseköğretim Kurulu (YÖK) 1982 yılında bir üniversitedeki tüm kütüphane hizmetlerinin merkezileştirilmesi konusunda karar almıştır.

1984 yılı sonunda üniversitelerimizde çalışan araştırmacılarımızın bilgi gereksinimlerini karşılamak üzere Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi kurulmuştur. Bu Merkez'in amacı, ABD'deki DIALOG Bilgi Hizmetleri Şirketi'nin veri bankasından çevrimiçi (online) olarak, yani bilgisayarlardan yararlanarak bibliyografik tarama yapmak ve bu tarama sonucu çıkan makalelerin fotokopilerini sağlamaktır. Adı geçen Merkez Türkiye'deki en zengin süreli yayın koleksiyonuna sahip kütüphanedir.

Üniversite dışındaki araştırmacılar için ise bu tür hizmetler TÜBES (TÜBİTAK Bilgi Erişim Sistemi) tarafından sağlanmaktadır. TÜBES, ABD'deki DIALOG'un veri bankasının yanı sıra BRS (Bibliographic Retrieval Services), Pergamon Infoline vb. gibi kuruluşların veri bankalarından da bibliyografik tarama yapmaktadır.

Kısacası, kütüphaneler, kütüphaneciler ve kütüphanecilik açısından ülkemiz bir dönüm noktasındadır. "Bilgi"nin ne denli önemli bir kaynak olduğunu toplum olarak yavaş yavaş anlamaya başladık. Son zamanlarda bilgi teknolojisini kütüphanelerimize de yansıtma yönünden olumlu çalışmalar yapılmaktadır. Gönül ister ki, bu alanda gelişmiş ülkelerle olan aramızdaki boşluk kapatılmaya çalışılsın ve bunun için elden gelen tüm olanaklar kullanılsın. Unutmayalım ki kü-

tüphaneler insanlığın "ortak belleği"dirler. İnsan belleği gibi "nisyan ile malul" olmayan bu ortak belleği ne denli yararlı bir biçimde kullanabilirsek bu alandaki sorunlarımız da o ölçüde azalacaktır.

Ünlü bilim felsefecisi Karl Popper'in sözleriyle yazımızı bitirelim: " Dünya uygarlığı bir savaşla yok olup, geriye kütüphanelerde saklanan nesnel bilgi içeriği kalırsa, uygarlığı yeniden kurmak mümkündür. Halbuki bu nesnel bilgi içeriği, yani kütüphaneler yok olup, yalnızca öznelerin öğrenme yeteneği kalsa, çağdaş uygarlığı yeniden inşa etmek hemen hemen imkânsızdır."